

O IZVJEŠTAJIMA ĐAKOVAČKIH I ZAGREBAČKIH BISKUPA I NADBISKUPA U VATIKANSKOM ARHIVU

Metod HRG

Biskupi su prema can. 340. dužni svakih pet godina sastaviti i poslati Svetoj Stolici izvještaj o stanju i prilikama u svojim biskupijama. K tome su evropski biskupi dužni svakih pet godina, a izvanevropski svakih 10 godina, doći u Rim „ad limina apostolorum“ i javiti se Papi (can. 341). Ako iz opravdanih razloga ne bi mogao sam biskup doći „ad limina“, dužan je poslati svoga pomoćnog biskupa, ako ga ima, ili drugoga kojeg prikladnog svećenika iz biskupije (can. 324). Svrha izvještaja i biskupova pohoda očita je: da vrhovna uprava Crkve što točnije upozna prilike u kojima se odvija život Crkve u različitim krajevima svijeta.

I prije novog crkvenog zakonika (Codex iuris canonici) biskupi su slali izvještaje o svojim biskupijama, ponajčešće svake treće godine. No dogadalo se da poradi raznovrsnih razloga biskupi nisu redovito slali izvještaje, već kad im je bilo zgodno, a bilo je slučajeva da neki nisu izvještaja uopće ni slali.

O izvještajima đakovačkih i zagrebačkih biskupa u razdoblju od 1600. do 1900. godine priopćio je u dva članka, jedan u „Kačiću“, drugi u „Bogoslovskoj smotri“, o. Alojzije Matanić. (1) Ti se izvještaji nalaze u Vatikanskom arhivu. Vrlo je dobra zamisao bila da se o njima obavijesti naša javnost, jer nam nisu pristupačni u cjelini, a ni podaci o njima nisu nam općenito poznati.

O *đakovačkim* biskupima doznajemo (2) da su kroz sve to vrijeme, od 1600. do 1875. god., poslali u Rim u svemu *11 izvještaja*.

---

1) Izvještaji bosansko-srijemskih ili đakovačkih biskupa u Tajnom Vatikanskom arhivu. KAČIĆ, Zbornik franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, 4. Split 1971, str. 149–154. – Izvještaji zagrebačkih biskupa i nadbiskupa sačuvani u Vatikanskom arhivu. BOGOSLOVSKA SMOTRA XLV (1975), br. 1, str. 117–126. Zagreb.

2) KAČIĆ, nav. mj.

Pod „đakovačkim biskupima“ moramo zapravo razumjeti ove biskupe: 1. *bosanske*, 2. *srijemske* i 3. *bosansko-srijemske ili đakovačke*.

Od bosanskih biskupa poslali su izvještaje ovi: fra Franjo *Baličević* (1588–1615), fra Marijan *Maravić* (1645–1660), a od srijemskih samo Nikola *Đivović* (1749–1762) (3), dok su od biskupa ujedinjene bosansko-srijemske biskupije izvještaje poslali Matej Franjo *Krtica* (1773–1806), Antun *Mandić* (1806–1815), Emerik Karlo *Rafaj* (1816–1830) i Josip Juraj *Strossmayer* (1849–1905).

Od 18 bosanskih biskupa (nakon oslobođenja Slavonije 6), srijemskih 23 (nakon oslobođenja 7) i bosansko-srijemskih 6, tj. u svemu 47 (nakon oslobođenja Slavonije 19), poslalo je izvještaje u Rim *samo sedam (7) biskupa!* Neki su biskupovali samo kratko vrijeme, neki od njih u 17. st. za vrijeme Turaka nisu ni vidjeli svoje biskupije, no ipak ako je Maravić kroz 15 godina mogao poslati 3 izvještaja, mogli bismo i od drugih očekivati bar koji izvještaj! Osobito od onih nakon oslobođenja Slavonije.

S izvještajima *zagrebačkih* biskupa i nadbiskupa u istom razdoblju jedva je nešto bolje. Poslano je u tom vremenu 15 izvještaja: (4) Šimun Bratulić (1603–1611), Petar Domitrović (1611–1628), Franjo Ergelski (1628–1637), Martin Borković (1667–1687), Stjepan Želišćević (1694–1703), Martin Brajković (1703–1708), Maksimilijan Vrhovac (1787–1827), Juraj Haulik (1837–1869), Josip Mihalović (1870–1891) i Josip Posilović (1891–1914). Dakle deseterica od 21. Neke od onih koji nisu slali izvještaje mogli bismo ispričati jer su bili zaokupljeni različitim problemima u domovini (ratovi u 18. i 19. st., neki su bili banski namjesnici – kao Branjug, Thauszy), no od onih koji su bili dulje vremena na biskupskoj stolici (Esterhazy, Branjug, Galjuf) očekivali bismo bar po koji izvještaj. Koliko su nam mogli dati dragocjenih podataka za povijest zagrebačke Crkve 17. i 18. stoljeća!

A. Matanić je objavio dva izvještaja zagrebačkih biskupa iz prve polovice 17. st. To su najstariji izvještaji, jer pismo P. Domitrovića zapravo i nije izvještaj, kako napominje i sam, no zato je to vredniji izvještaj Fr. Ergelskoga.

Izvještaj biskupa Šimuna Bratulića iz god. 1607. predan je u Rimu preko vikara remet-skog pavlinskog samostana Petra Bačića (Bakića?), koji ga je i sastavio. U njemu se prikazuju prilike u zagrebačkoj biskupiji kratko i sažeto: U Zagrebu je crkva (katedrala) sv. Stjepana, biskup je sufragana kaločkog nadbiskupa. Zagrebački kaptol ima 32 kanonika, među njima su dva prepošta i 12 arhiđakona. (5) Čazmanski kaptol ima 12 kano-

---

3) O. Matanić ga transkribira Živović, (Kačić 4, str. 150, dok je u Općem šematizmu katoličke Crkve u Jugoslaviji, Zagreb 1975. naveden jednostavno kao GIVOVIĆ (str. 139).

4) Bogoslovska smotra, nav. mj.

5) Ovo je mjesto nejasno. Zagrebačka biskupija bila je od davnine razdijeljena na 14 arhiđakonata. Kad Bratulićev izvještaj govori samo o 12 arhiđakona, a trebalo bi ih biti 14, onda treba u zajednički broj arhiđakona brojiti i dva arhiđakona koji imaju po dva arhiđakonata. Veliki prepošt ima Gorski i Zagorski arhiđakon, a arhiđakon arhiđakonata Gušće ima i Svetače.

nika koji su ujedno katedralni prebendari, a jedan je od njih prepošt! (6) Arhidakoni u određeno vrijeme pohađaju svoje kotare. (7) U Zagrebu postoji sjemenište iz kojeg se mladići šalju na studij u Beč, Bolognu i Olomouc/!/, u tim mjestima postoje i kolegiji za studente. (80

Samostani: pavlini imaju tri samostana kao i franjevci. Drugih samostana nema. Još dakle nema kapucina, ni isusovaca, ni bilo kojeg ženskog reda.

Izvještaj govori da u biskupiji ima oko 60 župa. – Ovdje moramo odmah upozoriti da je to nemoguće, odnosno da se izvjestitelj dobrano zabunio. Ako nam je poznato da god. 1574. u zagrebačkoj biskupiji ima 206 župa, (8a) nemoguće je da bi broj župa kroz 33 godine unatoč turskim osvajanjima, za tako kratko vrijeme spao na 60. Bila su to doduše teška vremena (u drugoj polovici 16. st.) za Hrvatsku i za zagrebačku biskupiju, sigurno je broj župa nešto smanjen, osobito onih preko Kupe, ali sigurno nije smanjen preko polovice. Od 14 arhidakonata ipak su 4 ostala čitava: *Katedralni* ili *Zagrebački* sa 47 župa, *Zagorski* sa 17 župa, *Varaždinski* sa 14 župa i *Vrbovec* (u Hrvatskom Zagorju) s 5 župa, što već iznosi 86 župa. K ovima treba pribrojiti župe šest arhidakonata koji su – neki više neki manje – bili pod Turcima, i to iz *Gorskog arhidakonata* 6 župa, iz *Kalničkog* 16 župa, iz *Bekšinskog* (Međimurje, Prekomurje i porječje Krka u Zaladskoj županiji) najmanje 17 župa, zatim iz *Goričkog* najmanje 19 župa te 3 župe *Komarničkog* i 3 župe *Čazmanskog* arhidakonata. Prema tome početkom 17. st. u zagrebačkoj je biskupiji trebalo biti oko 150 – 160 župa, a ne 60! Dobro je uočiti i to da biskup Ergelski 1634. god. navodi u svom izvještaju da biskupija ima *preko 200 župa*, a to je nepunih 30 godina poslije Bratulićeva izvještaja.

Izvještaj još ističe da se heretici, osobito u Međimurju, pomalo obraćaju a hrvatska vojska da već dvije godine vodi borbu protiv ugarskih heretika.

---

6) Kad se ovdje govori da je jedan od čazmanskih kanonika prepošt, to ne odgovara stvarnosti. Čast prepošta Čazmanskog kaptola uvijek od osnutka nosi jedan od kanonika Zagrebačkog kaptola. Tako je odredio osnivač biskup Stjepan II. u fundacionalnoj ispravi. No ovaj prepošt inače nema zapravo nikakve veze s kanonicima Čazmanskog kaptola!

7) Praksa koja je zabilježena u najstarijim sačuvanim Statutima Zagrebačkog kaptola iz god. 1334. (I. TKALČIĆ, *Povjestni spomenici zagrebačke biskupije*. II. Zagreb 1874.), da naime arhidakoni vizitiraju svoje arhidakonate, nastavljena je kroz vjekove. To nam potvrđuje i ova bilješka iz izvještaja, iako nam se zapisnici tih vizitacija nalaze sačuvani u Nadbiskupskom arhivu, kao važan izvor za povijest naših župa i biskupije, istom od god. 1622. dalje.

8) Zagrebački je Kaptol imao brigu za sjemenište i slao je bogoslove na studij u Beč, Bolonju, Graz, Rim, tek možda tu i tamo u Olomouc i u Trnavu ili Bratislavu (Požun). Kolegiji za studente bili su hrvatski samo u Bolonji i u Beču. U drugim mjestima su studenti bogoslovlja obično boravili kod isusovaca.

8a) I. TKALČIĆ, *Prilog za poviest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vijeku*. STARINE JAZU XVI, str. 117–129.

Izvještaj *biskupa Franje Ergelskog* (Ergelius, Erghely, Ergeli) iz god. 1634. Predao ga je u Rimu njegov pomoćni biskup, kanonik, lektor zagrebačkog kaptola Ivan Tomko Mmavić. (9) Biskup se ispričava što ne može sam doći u Rim radi starosti. Sam izvještaj mnogo je opširniji i potpuniji od Bratulićeva. Iz njega doznajemo slijedeće značajnije podatke.

Katedrala ima 28 oltara, kor i biskupsku katedru, znamenite orgulje i bogatu riznicu s nekim znamenitijim moćima. Glavni je oltar nedavno, uz pretežni dio krovišta, uništio požar, a biskup ga je obnovio na svoj trošak uz nešto milostinje.

Zagrebački kaptol imao je 31 kanonika, (10) od njih su četvorica „kolumne“ (prepošt, lektor, kustos, kantor), a jedan je kanonik prepošt Čazmanskog kaptola. Katedralni je arhiđakon kanonik penitencijar. Uz ove „kolumne“ 10 kanonika su arhiđakoni, a ostali se zovu „magistri“. Prebendara ima 12, devetorica od njih su ujedno kanonici *Čazmanskog kaptola*.

U zagrebačkom *sjemeništu* ima 16 klerika. Sjemeništa su još u Bologni i u Beču sa 12 pitomaca. Opisuju se odnosi između kanonika u Zagrebačkom kaptolu, kao i prilike u Čazmanskome kaptolu. Od 14 arhiđakonata u biskupiji, 4 su posvema pod Turcima, 4 djelomično, a uz Katedralni samo su još dva arhiđakonata čitava. (11) Posjed i prihodi bivše cistercijske opatije na Kaptolu sada pripadaju sjemeništu. Na Kaptolu je franjevački samostan. Dva hospitala „*seu domus pauperum*“, biskupski i kaptolski, nalaze se blizu biskupskoga grada, treći, gradski, nalazi se na Gradecu.

Samostani u biskupiji: 1 kapucinski, 1 isusovački, 3 pavlinska znamenita i 1 manje znamenit, k tome 6 franjevačkih.

Tuži se na brojna naselja Vlaha na biskupskim posjedima i na njihovo ponašanje. Predlaže da biskup sjedinjenih (grkokatolika) bude samo vikar zagrebačkog biskupa.

Isusovci drže škole u Gradecu, on je kod njih osnovao kazuističku katedru za potrebe svoga klera. (12) – Spominje da je Međimurje bilo jako zaraženo herezom (protestan-

---

9) Vidi bilj. br. 26.

10) Jedno kanoničko mjesto valjda nije bilo popunjeno. – Istina je da je bilo 10 arhiđakona, ali su arhiđakoni bili također i prepošt Zagrebačkog kao i prepošt Čazmanskog kaptola i to svaki sa dva arhiđakonata! – Čazmanski je kaptol dolaskom Turaka u Čazmu izgubio ondje sve svoje posjede, te su kanonici na neki način postali gosti u Zagrebu, gdje su obično prebendari bili imenovani čazmanskim kanonicima i tako nije Kaptol posve propao.

11) U pogledu arhiđakonata nešto se opet zaboravilo. Navedeno je samo 11 arhiđakonata (4 su posve pod Turcima, 4 djelomično i 3 su arhiđakonata čitava). Međutim uz katedralni arhiđakonat još su 3 čitava (Varaždin, Zagorje i Vrbovec), a pod Turcima djelomično ima ih 6.

12) To je bila katedra moralnog i pastirskog bogoslovlja za studente bogoslovlja zagrebačkog bogoslovskega sjemeništa koji nisu išli na studij u inozemstvo.

tizmom), no sada ima ondje 10 katoličkih župnika, a zbog pomanjkanja svećenika i neki kanonici služe kao župnici u Međimurju. (13)

U biskupiji ima *preko 200 župa*. Izlaže da su mnoge župe vrlo prostrane i od jedne moglo bi biti po više župa. Župljani su često vrlo udaljeni od župnika te ne mogu lako ni oni k župniku ni on k njima. Moli da bi se župnicima, radi velike opterećenosti, skratio časoslov koji bi mogao trajati kao onaj u uskršnom tjednu. Moli da svećenici mogu na Dušni dan i kroz osminu služiti dnevno po 3 mise za pokojnike. Tuži se na komendatora njemačkog križarskog reda što je prisvojio *čitav kraj oko Metlike* i biskup ne može ondje vršiti ni vizitaciju ni ubirati desetinu usprkos donesenih osuda apostolskih povjerenika. (14)

Napominje da se njegovi vjernici sablažnjavaju što je ugarskim metropolijama dopušteno na posne dane jesti mliječnu hranu i jaja, pa preporučuje neka se u zagrebačkoj biskupiji onima koji se uzdrže od mliječne hrane i jaja, podijele neki oprosti.

Javlja da je održao jednu sinodu, a drugu je najavio da se održava 19. lipnja. (15)

Drveni toranj katedrale izgorio je u nedavnom požaru, a on je dao izgraditi drugi od kamena, nastojat će izgraditi još i drugi toranj, ako poživi. — Na kraju dodaje da bi trebalo izmijeniti neke odredbe kaptolskog statuta i traži ovlaštenja za to.

Iz nabrojanih podataka vidi se koliko se dobrih i korisnih podataka nalazi u biskupskim izvještajima ne samo za Sv. Stolicu, nego dapače i za poznavaoce povijesti Crkve u Hrvatskoj. Stoga smo zahvalni o. Mataniću što se potrudio da nam u svoja dva priopćenja izloži podatke o izvještajima đakovačkih i zagrebačkih biskupa i objavi nam najstarije izvještaje zagrebačkih biskupa.

Međutim čini se da su piscu premalo poznate prilike u ovim biskupijama i zato njegove popratne opaske uz izvještaje nisu uvijek posve pouzdane. Slobodan sam dodati nekoliko primjedbi.

---

13) Tako je jedno vrijeme bio župnikom u Međimurju i komarnički arhidakon Andrija Vinković.

14) Od najstarijih vremena kraj oko Metlike, Semiča, Črnomlja i Vinice potpadao je pod zagrebačku biskupiju. Međutim, dolaskom njemačkih križara u Črnomelj i Metliku, počele su neprilike. Križari su najprije počeli uskraćivati desetinu zagrebačkom kaptolu, a zatim je došla u pitanje i jurisdikcija zagrebačkog biskupa koju su oni malo po malo osporavali. Papinski su povjerenici, u parnici koju je Kaptol podigao protiv križara, presudili u korist Kaptola, ali križari su ostali gluhi. Pa i Ergelski se tuži da ne može vršiti jurisdikciju u metličkom kraju. — Usp. TKALČIĆ, Spomenici II, 48–56.

15) Ova druga je sinoda i održana 19–21. lipnja 1634. BUTURAC, Zagr. biskupi i nadbiskupi, Zbornik zagrebačke nadbiskupije, str. 50; J. BARLE, Naše zagrebačke sinode, Zagreb 19.

1. A. Matanić spominje na početku tri izvještaja biskupa Strossmayera i tvrdi: „Sigurno je, da je biskup Strossmayer poslao ili podnio Svetoj Stolici mnogo više takvih izvještaja, jer je to bio dužan činiti svake treće godine, kao i svaki drugi biskup katoličke Crkve“. (16) – Odakle pisac zna („Sigurno je...“) da je Strossmayer poslao „mnogo više takvih izvještaja“? Zar odatle što je to bio dužan činiti? – Drugo je dužnost, drugo stvarnost, odnosno izvršavanje dužnosti. Osvjetljujem to primjerima zagrebačkih biskupa. Maksimilijan Vrhovac bio je biskup 40 godina (1787–1827), a poslao je samo dva izvještaja. (Nad)biskup Haulik dobrim je dijelom svoga biskupovanja bio Strossmayerov suvremenik. Za sve vrijeme od 32 godine (1837–1869) poslao je četiri izvještaja, od kojih dva nisu nikad stigla do Rima! (17)

2. Nadalje tvrdi: „Đakovo je postalo ‚stalno‘ sjedište biskupije tek god. 1773, kad su po volji pape Klementa XIV. ujedinjene biskupije bosanska i srijemska. Prije te godine bosanski je biskup već od 1735. redovito boravio u Petrovaradinu...“ (18)

Bosanski biskupi već od prve polovice 14. stoljeća stalno stoluju u *Đakovu* sve do pada *Đakova* u turske ruke. Bosanski biskup naime dobiva u prvoj polovici 13. st. posjede u Slavoniji sa *Đakovom*, gdje se brzo nakon toga grade katedrale i biskupski dvor. Na Mohačkom polju uz kralja Ludovika II. i druge velikaše i crkvene dostojanstvenike poginuo je i *bosanski biskup* Juraj Paližna koji je stolovao u *Đakovu* kao i drugi biskupi prije njega. Poslije oslobođenja Slavonije biskup fra Nikola Olovčić Ogramić odmah se nastanjuje u *Đakovu* te je ondje 14. VIII. 1701. u biskupskom dvoru i ubijen. (19) Iza njega svi *bosanski* biskupi redom (Patačić, Bakić, Thauszy i Čolnić) do 1773., a nakon toga i svi biskupi sjedinjene bosansko-srijemske biskupije stoluju u *Đakovu*. Za vrijeme turske okupacije bosanski pa i neki srijemski biskupi nose samo naslov biskupa, a da – osim franjevaca Antuna Matkovića, Franje Baličevića i Marijana Maravića – svoje biskupije nisu ni vidjeli, nego su njihovu službu vršili franjevci kao *upravitelji* bosanske biskupije. *Bosanski* biskupi dakle nisu uopće boravili u Petrovaradinu od 1735. god., kao ni prije ni poslije te godine. (20) Ondje su, kao ranije u Zemunu, Iloku, Nijemcima ili čak u Kaptolu kod Požege poslije Turaka, boravili *srijemski* biskupi, što nije isto. Bosanski biskupi uopće nisu boravili negdje „preko Save“!

---

16) Kačić 4, str. 149.

17) Haulik je poslao izvještaje u Rim god. 1841, 1855, 1862 i 1867. Prva dva nisu stigla u Rim.

18) Kačić 4, str. 149.

19) BUTURAC, Katolička Crkva u Slavoniji za turskoga vladanja. Zagreb 1970, str. 160; BUTURAC–IVANDIJA, Povijest katoličke Crkve među Hrvatima, Zagreb 1973, str. 154; OPCI ŠEMATIZAM, Zagreb 1975, str. 135.

20) Ondje, str. 135–137.

3. Pisac se čudi pisanju prezimena đakovačkih biskupa Krtice, Rafaja i zagrebačkog biskupa Vrhovca. (21)

Kertic/z/a. Kroz stoljeća se u Hrvatskoj i Slavoniji prije Gajeve reforme pravopisa službeno pisalo zapravo mađarskim pravopisom, što mnogi ili ne zapažaju ili dovoljno ne ističu. Zato pisanje prezimena *Kerticza* ili *Verhovacz* posve odgovara tadanjem pravopisu: „er“ je samoglasno „R“, „cz“ je „C“ i tu nema ni ne treba biti poteškoće.

Raffay je pravilno pisano prezime biskupa, zagrebačkog kanonika lektora, Emerika Karla Rafaja. Naš pisac se nikako ne snalazi, pa ga piše *Rafaii* (sa sic!) i dodaje da drugi „katkad pišu *Rafay*“. Ako je u obliku *Rafaii* slovo *y* razriješeno kao kratko i dugo I (i brevis, i longa), onda to nije dobro, kao što nije dobro razriješeno ni prezime *Bakijch*. U oba slučaja treba ostaviti *y*, jer se tako pisalo prema pravopisu ondašnjeg vremena, iako se čitalo *i*, odnosno *j*, već prema položaju. I Ljudevit Gaj potpisivao se najprije *Gay*, kao i obitelj *Ratkaj* (*Rathkay*) i drugi.

4. Šteta što nam pisac nije donio na hrvatskom jeziku bitne točke sažetka prvog Strossmayerova izvještaja iz god. 1859, što ga je napisao o. Antonio Rignano. (22) Ne moraju svi čitaoci „Kačića“ znati talijanski! Šteta i to što nam nije donio nacrt odgovora Kongregacije biskupu Strossmayeru, bar u bitnim crtama. Time bi ovaj rad u „Kačiću“ dobio na punini i značenju. – Zanimalo bi nas još kakva se to „lingua clementinica“ spominje u jednoj od đakovačkih župa, uz hrvatski i njemački.

B. UZ IZVJEŠTAJE ZAGREBAČKIH BISKUPA

1. Za zagrebačkog biskupa *Bratulića* pisac tvrdi da je bio „najprije biskup Siska, zvan katkad srijemski i rezidirao je u svome samostanu u Lepoglavi „i da“ je bio premješten iz Siska, odnosno iz Lepoglave...“ (23) *Bratulić* je bio *naslovni biskup srijemski* (1601–1603), a o sisačkom nema govora. Pisac nije dao obrazloženje odakle mu podatak da je *Bratulić* bio biskupom Siska!

2. *Bratulićev* izvještaj sastavio je i predao u Rimu pavlin Juraj Bakić ili Bačić. Iz popratne bilješke nikako ne vidimo da li se zvao Bakić ili Bačić. Ako je bio potpisan *Bakych*, onda bi bilo samo *Bakić*, ako se pak potpisao *Bachych*, onda može biti prema ondašnjem pravopisu samo *Bačić*! Još više nedoumice unosi transkripcija potpisa „*Bakijch*“. (24) Zašto bi se *y* morao razriješiti u *ij*, pa makar možda bile na njem dvije točke?!

---

21) Kačić 4, str. 150–151; Bogoslovska smotra XLV, str. 118.

22) Kačić 4, str. 152–154.

23) Bogosl. smotra XLV, str. 117.

24) Ondje, str. 121.

3. Prijateljske odnose između biskupa Ergelskog i I. T. Mrnavića kao da pisac uzima s nevjericom. Navodi kako Mrnavića u popratnom pismu „nazivlje kanonikom i lektorom zagrebačke stolnice te bosanskim biskupom i svojim koadjutorom (zanimljivo je da je Mrnavić god. 1628. bio u Rimu a zatim je dospio u Zagreb, čini mi se kao osobni Ergheliusov prijatelj...)“ (25)

Ergheliusovo prijateljstvo i poznanstvo s Mrnavićem potječe iz Zagreba, gdje je Erghelius bio kanonikom, a i Mrnavić je god. 1624. postao zagrebačkim kanonikom. Iste godine kad je Ergelski postao biskupom u Zagrebu (prije je bio od god. 1608. biskupom u Veszpremu), tj. 1628., Mrnavić se odrekao zagrebačkog kanonikata, jer nije mogao stalno boraviti u Zagrebu. U međuvremenu Mrnavić je 1631. imenovan naslovnim bosanskim biskupom, a 1632. ponovno zagrebačkim kanonikom i ujedno lektorom u Kaptolu. 1633. vizitirao je pavlinske samostane. 1634. nalazimo ga u Rimu gdje predaje Ergelijev izvještaj o stanju zagrebačke biskupije i tom prigodom posvećuje crkvu sv. Jeronima. Umro je koncem ožujka ili početkom travnja 1637, jer ga nema u popisu kanonika 8. travnja, prigodom opcije predija u Kaptolu koja je vršena toga dana. Iz svega vidi se da nije tek tako „dospio“ u Zagreb, nego se vratio. Dakako da je prijateljstvo s biskupom Ergelijem imalo utjecaja kod njegova drugog imenovanja za kanonika i lektora, jer je kanonike onda imenovao biskup.

4. *Biskup Stjepan Pelačić*. U kronotaksama zagrebačkih biskupa, biskup ovog prezimena *ne postoji*. Očito je pisac krivo pročitao potpis biskupov na izvještaju, a nije vjerovao Farlatiju „gdje se Pelačić nazivlje „Selišević“, kako i sam navodi. (28) Nije se poslužio Buturčevim popisom zagrebačkih biskupa i nadbiskupa gdje je mogao naći da je tih godina biskupom bio *Stjepan Želišćević* (Selischevich), što smatramo da je jedino ispravno čitanje toga prezimena. Inače čitak potpis ovog biskupa nalazi se na mnogim ispravama u Kaptolskom i Nadbiskupskom arhivu.

5. Pisac nas izvješćuje da se u Vatikanskom arhivu nalaze samo dva izvještaja (nad)biskupa Haulika, a znamo da ih je on poslao *četiri*: 1841, 1855, 1862. i 1867. Pisac zna za tri Haulikova izvještaja. (29) Međutim u Nadbiskupskom arhivu sačuvan je koncept

---

25) Ondje, str. 118.

26) IVANČAN, Podaci o zagrebačkim kanonicima, str. 515–520. – Kaptolski arhiv, Zagreb, Acta Capituli antiqua 104/4.

27) J. BUTURAC, Zagrebački biskupi i nadbiskupi. Zbornik zagrebačke nadbiskupije, str. 55–56; OPĆI ŠEMATIZAM 1975, Kronotaksa zagrebačkih biskupa i nadbiskupa, str. 54.

28) Ni u Farlatiju nema Pelačića, kako svjedoči i sam o. Matanić, Bogoslovska smotra XLV, str. 118, bilj. 7.

29) 1855, 1862. i 1867. Bogosl. smotra XVI, str. 119.

prvoga Haulikova izvještaja iz *god. 1841.* (30) Pri kraju koncepta nalazi se i koncept popratnog dopisa kancelaru Dvorske kancelarije J. Majlathu s molbom da izvještaj proslijedi u Rim.

6. Pisac stalno naglašava: „Ovdje sačuvani izvještaji“, a na kraju veli: „Sačuvanih izvještaja ima razmjerno malo, jer ih je trebalo biti, po mom mišljenju oko stotine“. (31) Dobiva se utisak kao da su biskupi redovito slali izvještaje, da su stizali u Rim, a onda negdje nestajali. To se moglo možda dogoditi tu i tamo s kojim izvještajem, ali bismo prije kazali da biskupi izvještaje nisu redovito pisali, osobito u burnim ratnim vremenima kojih je bilo dosta, ili su pak neki od poslanih negdje na putu za Rim zastali te nisu nikada ni stigli do Rima, kao Haulikovi 1841. i 1855.

Bilo kako bilo velika hvala ide o. A. Matanića što je uložio napor pišući priopćenja o biskupskim izvještajima o stanju đakovačke i zagrebačke biskupije, odnosno nadbiskupije i upozorio nas na ove važne izvore za povijest Crkve u Hrvatskoj.

---

30) Nadbiskupski arhiv, Acta ecclesiastica, kut. 12, stara oznaka: XIII. C. IV. 41.

31) Bogosl. smotra. XLV, str. 119.

ZUSAMMENFASSUNG

P. Alois J. Matanić veröffentlichte in der Revue KAIĆ, Nr. 4 (1971), Split, S. 149–154, eine Mitteilung über die Berichte der Bischöfe von Bosnien-Syrmien oder Diakovo, die in dem Geheimen Vatikanischen Archiv vorhanden sind, und in der BOGOSLOVSKA SMOTRA XLV (1975), Nr. 1, Zagreb, S. 117–126, veröffentlichte er eine andere Mitteilung über die Berichte Zagreber Bischöfe und Erzbischöfe, welche alle im Zeitraum vom J. 1600 bis 1900 nach Rom abgesandt wurden.

Sieben von insgesamt 18 Bischöfen von Diakovo, bzw. von Bosnien, Syrmien und Bosnien-Syrmien, hatten nach Rom in den J. 1600–1875 gesamt 11 Berichte unterlegt. Von den berühmten Bischof Strossmayer stammen 3 derlei Berichte aus den J. 1859, 1865 und 1875.

Zehn von insgesamt 21 Zagreber Bischöfe und Erzbischöfe sendeten in den J. 1600–1900 gesamt 15 Berichte.

In der Bogoslovska smotra sind die 2 Berichte der Zagreber Bischöfe, einer von Simon Bratulić aus dem J. 1607, der andere von Franz Erghely aus dem J. 1634, in extenso veröffentlicht.

Unter den anderen Angaben erfahren wir aus diesen 2 Berichte, dass die Zagreber Domherren-Archidiakone kanonische Visitationen im eigenen Wirkungsbereich verrichteten, obwohl die Protokolle der kanonischen Visitationen im erzbischöflichen Archiv im Zagreb aus der Zeit vor dem J. 1622 nicht vorhanden sind.

Im Bericht aus dem J. 1607 wird angeführt, dass die Zagreber Diözese nur 60 Pfarreien hatte. Unterdessen, laut den anderen erhaltenen Angaben, soll dieselbe zu dieser Zeit 150 bis 160 Pfarreien gehabt haben, das um so mehr, als der Bericht aus dem J. 1634 über 200 Pfarreien angibt.

Im J. 1607 gibt es in der Diözese nur 6 Klöster, bzw. 3 Pauliner- und 3 Franziskanerklöster. Im Jahre 1634 gibt es schon 12 Klöster: 1 Kapuziner-, 1 Jesuiten- und 6 Franziskanerklöster.

Kritische Bemerkungen:

Die Bischöfe von *Bosnien* residierten nie in Petrovaradin, sondern immer in Diakovo, mit Ausnahme der Zeit der türkischen Occupation. In Petrovaradin oder in verschiedenen anderen Orten residierten zeitweise die Bischöfe von *Syrmien*, vor der Vereinigung dieser 2 Bistümer, Bosnien und Syrmien, in eine einheitliche Bistum Bosnien–Syrmien mit dem Sitz in Diakovo.

Die Namen der Bischöfe von Bosnien-Syrmien *Kerticza* und *Raffay*, sowie des Zagreber Bischofs *Verhovacz*, entsprechen in ihren schriftlichen Form dem damaligen Rechtschreiben; deren Aussprache lautete: K(e)rtica, Rafaj und V(e)rhovac.

Der Verfasser brachte die Zusammenfassung des ersten Bericht des Bischofs Strossmayer aus der Hand des Franziskaners A. de Rignano in italienischer Sprache. Es wäre vielleicht nützlicher gewesen, wenn er diese Zusammenfassung, auch gekürzt, in kroatischer Sprache gebracht hätte.

Simon Bratulić, Bischof von Zagreb, war zuerst Titularbischof von Syrmien, nicht aber von Sisak!

In der Chronotaxe der Zagreber Bischöfe kann kein Bischof Stephan *Pelačić* nachgewiesen werden. Dieser heisst regelmässig Stephan SELISCHEVICH, was ŽELIŠČEVIĆ zu lesen ist.

Der Bischof *Georg Haulik* sendete nach Rom 4 Berichte, usw. in den Jahren 1841, 1855, 1862 und 1867, wovon aber 2 Berichte, jene aus den J. 1841 und 1855, nie nach Rom kamen.

Der Autor glaubt, dass die meisten Berichte, die die Bischöfe nach Rom sendeten, verloren gegangen sind, und dass sie in dem Vatikanischen Archiv in einer viel grösseren Zahl vorhanden sein müssten. Wir sind, im Gegenteil, der Meinung, dass die Anzahl der wirklich entsandten Berichte nicht viel grösser gewesen sein kann, als die Anzahl der heute vorhandenen, usw. infolge der schweren Zeiten (türkische und andere häufige Kriege).

Dem P. A. Matanić müssen wir freilich dankbar sein für seine Mitteilungen über die Berichte unserer Bischöfe auf die er uns aufmerksam gemacht hat, sowie für die Hervorhebung jener wertvollen Angaben, die in den bischöflichen Relationen über die Verhältnisse in unseren Bistümern vorhanden sind. Diese Berichte sind gewiss sehr wichtige Quellen für die kirchliche und weltliche Geschichte Kroatiens.